

Andrzej WAWRZUSISZYN

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wydział Prawa i Administracji, Olsztyn, Polska

Plan zabezpieczenia granicy państwowej Tarcza Wschód – założenia, konstrukcja, konsekwencje

Shield East State Border Security Plan: Assumptions, Construction, Consequences

• Abstrakt •

Sytuacja bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej i NATO, zasadniczo się skomplikowała. Polityka imperialna Rosji, wywołany kryzys migracyjny na granicy białorusko-litewsko-polskiej, działania o charakterze hybrydowym (dezinformacja, ataki cybernetyczne, szeroka dywersja, głęboka infiltracja środowisk politycznych, gospodarczych i inne) oraz wojna w Ukrainie dowodzą, że kraje sąsiednie, tj. Polska, Litwa, Łotwa, Estonia czy Finlandia, powinny zdecydowanie dążyć do wzmocnienia swojego bezpieczeństwa, a szczególnie granic państwowych.

Odpowiedzią Polski na zaistniałe zagrożenia jest Narodowy Program Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód, zaplanowany na lata 2024–2028. Projekt zakłada budowę kompleksowego systemu obronnego na wschodniej i północnej granicy Polski. Jako program o charakterze defensywnym ma na celu odstraszanie potencjalnego agresora. Zakłada wykorzystanie tradycyjnych i zaawansowanych technologii do stworzenia wielowarstwowej i skutecznej bariery obronnej.

Słowa kluczowe: zagrożenia; bezpieczeństwo; granica państwowa; system; tarcza

• Abstract •

The security environment in Central and Eastern Europe, especially the situation at the external border of the European Union and NATO, has become seriously complicated. Russia's imperial policy, the migration crisis on the Belarusian-Lithuanian-Polish border, hybrid activities (disinformation, cyberattacks, widespread diversion, deep infiltration of political and economic circles, etc.) and the war in Ukraine prove that neighbouring countries, i.e., Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, and Finland, should definitely strive to strengthen their security, especially their state borders.

Poland's response to these threats is the National Deterrence and Defence Programme – Shield East, planned for 2024–2028. It involves the construction of a comprehensive defence system on Poland's eastern and northern borders. It is defensive in nature, with the aim of deterring potential aggressors. It involves the use of traditional and advanced technologies to create a multi-layered and effective defence barrier.

Keywords: threats; security; state border; system; shield

Wprowadzenie

Współczesne środowisko bezpieczeństwa europejskiego poddawane jest poważnemu testowaniu. Agresywna polityka Rosji i Białorusi spowodowała, że sytuacja na wschodniej granicy Polski i jednocześnie Unii Europejskiej oraz NATO staje się jedną z głównych kwestii bezpieczeństwa europejskiego. Sztucznie wywołany kryzys migracyjny na granicy z Białorusią, szeroki wachlarz działań o charakterze hybrydowym oraz inwazja Rosji na Ukrainę uświadamiają, jak istotną rolę w zapewnieniu suwerenności wspólnot odgrywają granice państwowe i sprawnie funkcjonujący system ich ochrony i obrony (szerzej: Wawrzuś, 2022, ss. 45–65; Wawrzuś, 2020). Aktywność Rosji i Białorusi prowadzona jest poniżej progu wojny, łączy instrumenty militarne i pozamilitarne, z towarzyszącymi celami militarnymi, politycznymi, informacyjnymi, społecznymi, ekonomicznymi (Wawrzuś, 2025, ss. 10–32). Mnogość różnorodnych przykładów dowodzi, że polska granica państwowa jest szczególnie zagrożona, a przeciwdziałanie takim zagrożeniom stanowi wyjątkowo trudne zadanie i wymaga specyficznego oraz systemowego podejścia. Aktualnym, widocznym wymiarem są graniczne płoty z systemami monitoringu, posterunki obserwacyjno-ochronne, wzmożone patrole funkcjonariuszy Straży Granicznej wraz z żołnierzami i policjantami.

Komplikująca się sytuacja geopolityczna wymusiła dalsze działania w postaci budowy kompleksowych programów zabezpieczenia granicy Polski, a także krajów nadbałtyckich. Przykładem są Tarcza Wschód oraz Bałtycka Linia Obrony¹.

Program Tarcza Wschód realizowany będzie na wielu płaszczyznach. Jego głównym kryterium jest przede wszystkim odstraszenie potencjalnego agresora, szybkie i skuteczne zapobieganie pojawiającemu się zagrożeniu, niedopuszczenie (utrudnienie) do wkroczenia wojsk obcych na nasze terytorium, a także ochrona mieszkańców pogranicza. Docelowo ma stanowić system umocnień, przeszkód terenowych i szerokiej infrastruktury wojskowej na wschodniej i północnej granicy państwowej. W konsekwencji wzmocni obronność państwa.

Celem rozważań jest charakterystyka programu Tarcza Wschód, jego założeń, konstrukcji oraz konsekwencji gospodarczych i społecznych dla państwa i mieszkańców pogranicza. Wymiar metodologiczny artykułu to materiały źródłowe w postaci

¹ Bałtycka Linia Obrony to wspólny międzypaństwowy program Litwy, Łotwy i Estonii. Porozumienie w sprawie jego realizacji zostało podpisane przez ministrów obrony tych krajów bałtyckich w Rydze na początku 2024 r. Celem programu jest wzmocnienie flanki wschodniej NATO, w tym ochrona przed ewentualną inwazją ze strony Rosji i Białorusi. W ciągu kilku lat ma powstać około 1000 bunkrów, pola minowe, zapory przeciwczołgowe, stanowiska artyleryjskie itp.

literatury przedmiotu, analizy aktualnych doniesień prasowych i medialnych oraz obserwacja i subiektywna opinia na temat rozwoju sytuacji.

Założenia programu Tarcza Wschód

Program Tarcza Wschód został ustanowiony na mocy uchwały Rady Ministrów z dnia 10 czerwca 2024 r. w sprawie uruchomienia Narodowego Programu Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód na lata 2024–2028 przygotowanej przez Ministra Obrony Narodowej (RM-06111-63-24). Celem programu jest zwiększenie zdolności obronnych Polski poprzez przygotowanie terenu do szybkiej reakcji militarnej, m.in. wzmocnienie zdolności Wojska Polskiego, w tym wzmocnienie systemów wykrywania, ostrzegania i śledzenia, przygotowanie wysuniętych baz operacyjnych, przygotowanie węzłów logistycznych oraz stworzenie odpowiedniej infrastruktury dla systemów antydronowych. Istotą programu jest natomiast natychmiastowe rozmieszczenie sił zbrojnych, rozwinięcie ugrupowania bojowego, uniemożliwienie przeciwnikowi przełamania obrony już na granicy państwowej i szybkie przejście do działań zbrojnych. Tarcza Wschód ma służyć wyłącznie odstraszaniu potencjalnych przeciwników i ograniczaniu ich mobilności oraz ochronie żołnierzy i ludności cywilnej w razie ataku (<https://tarczawschod.wp.mil.pl/o-programie/>, dostęp: 15.04.2025).

W celu realizacji planu powołano tzw. zespół sterujący, któremu przypisano następujące zadania:

- systematyczną analizę postępów w wykonywaniu przyjętych zadań w zakresie przygotowania terenu pogranicza i uniemożliwienie tym samym efektu zaskoczenia, ograniczenie mobilności wojsk agresora oraz zapewnienie bezpieczeństwa wojsk własnych i ochronę ludności cywilnej;
- cykliczną wymianę informacji współpracujących podmiotów;
- określanie propozycji działań dotyczących rejonów obronnych, założeń rozbudowy fortyfikacyjnej, założeń wykorzystania i poprawy możliwości wykorzystania warunków terenowych jako obszarów antydostępowych, z uwzględnieniem walorów ochrony środowiskowej, miejsc składowania i zakupu materiałów fortyfikacyjnych, potrzeb wdrożenia rozwiązań innowacyjnych, miejsc, w których wymagana będzie rozbudowa lub wzmocnienie szlaków komunikacyjnych, założeń dostosowania drogowych obiektów inżynierskich, potrzeb w zakresie rozbudowy systemów: rozpoznania obrazowego, operacyjno-technicznego, teleinformatycznego, telekomunikacyjnego i radioelektronicznego;

- nadzór nad postępowaniem prac wykonawców;
- poszukiwanie adekwatnych rozwiązań w zakresie realizacji programu oraz źródeł jego finansowania (M.P. 2024, poz. 1085).

Wykonawcą programu jest minister obrony narodowej wraz z innymi ministerstwami, wojewodami: pomorskim, warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim, podkarpackim oraz Prezesem Rządowej Agencji Rezerw Strategicznych. Przyjmuje się zasadę, że rozbudowa inżynieryjna wkomponowana będzie w naturalny układ terenu, z jak najmniejszą ingerencją i szkodą dla środowiska naturalnego wraz z minimalnym oddziaływaniem na miejscową ludność. Tarcza Wschód powstaje na terenach państwowych oraz samorządów lokalnych. Program zakłada rozbudowę infrastruktury inżynieryjnej (fortyfikacje, umocnienia, wzmacnianie naturalnych przeszkód terenowych) na odcinku wzdłuż granicy państwowej o długości około 700 km. Elementy programu w miarę możliwości będą realizowane przez polskie firmy. Wstępny budżet programu MON szacuje na 10 mld zł.

Wojsko w sile 8 tys. żołnierzy będzie realizować zadania obronne w pobliżu granicy, a kolejne 9 tys. w odwodzie. W przypadku wystąpienia poważnego zagrożenia zostaną oni w ciągu 48 godzin skierowani w rejon granicy państwowej.

Konstrukcja programu Tarcza Wschód

Struktura i funkcjonalność programu mają być odpowiedzią na realia współczesnej wojny. Chodzi m.in. o przebudowę systemów wykrywania, ostrzegania i alarmowania zarówno wojska, jak i społeczeństwa, opracowanie wariantów mobilnych, elastycznych sztabów operacyjnych, baz logistycznych oraz budowa skutecznej infrastruktury antydronowej.

System ma się opierać na czterech wektorach wysiłku operacji wojskowej. Są wśród nich:

1. Wzmocnienie zdolności przeciwzaskoczeniowych:
 - system wykrywania, ostrzegania i śledzenia (ma się składać z wielu warstw, m.in. dronów, myśliwców F35, satelit);
 - taktyczny system dostępu bazowego sił zbrojnych (wśród nich sieć stacji bazowych – masztów wzdłuż granic, stacje bazowe z punktami dostępowymi bezpiecznej łączności wojskowej, stacje bazowe z nośnikami sensorów IMINT, SIGINT²);

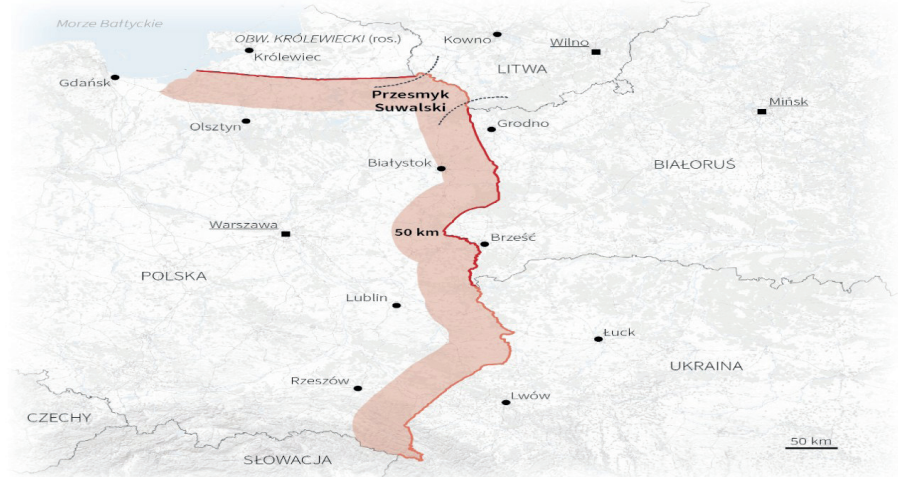
² Rozpoznanie obrazowe – wywiad ze źródeł obrazowych to dyscyplina wywiadowcza polegająca na pozyskiwaniu informacji za pomocą urządzeń i systemów obrazujących oraz zdjęć. Wykorzystuje się

Tarcza Wschód

Według zapowiedzi Ministerstwa Obrony Narodowej „Tarcza Wschód” ma objąć wschodni odcinek granicy Polski liczący niemalże 700 kilometrów. Na odcinku 400-500 kilometrów zostanie prawdopodobnie rozwinięta różnego rodzaju infrastruktura fortyfikacyjna.

WSCHODNIA GRANICA POLSKI

— Polska granica z Rosją i Białorusią — Polska granica z Litwą i Ukrainą ■ 50-kilometrowa strefa przygraniczna

Źródło: PAP, MapTiler, OpenStreetMap, granica.gov.pl

Rysunek 1. Zasięg programu Tarcza Wschód

Źródło: PAP, MapTiler, OpenStreetMap, granica.gov.pl, dostęp: 10.03.2025.

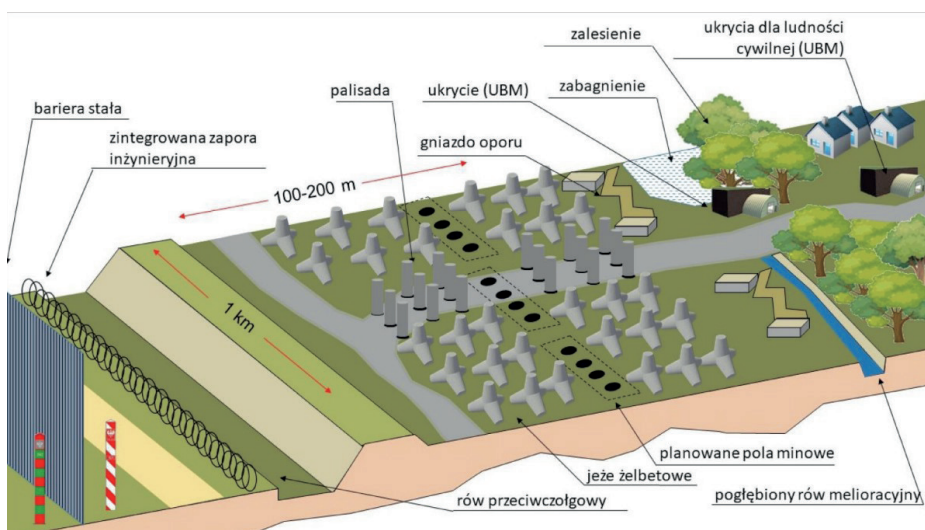
- umocnione węzły logistyczne;
 - zbudowanie zaplecza antydronowego.
2. Przeciwdziałanie mobilności przeciwnika (kontrmobilność):
 - rowy przeciwczołgowe, „jeże” żelbetowe;
 - kamuflety do wysadzania;
 - studzienkowanie dróg;
 - pogłębianie rowów melioracyjnych;
 - adaptacja naturalnego ukształtowania terenu.
 3. Zwiększenie bezpieczeństwa wojsk i ochrona ludności:
 - ukrycia dla żołnierzy i ludności cywilnej;
 - świadczenia osobowe i rzeczowe do rozbudowy fortyfikacyjnej rejonów obrony;

do tego narzędzia optyczne, radary i lasery. Współcześnie największe znaczenie dla dyscypliny IMINT w wywiadzie strategicznym mają systemy satelitarne, samoloty rozpoznawcze oraz bezałogowe statki powietrzne. Rozpoznanie – wywiad obrazowy jest obecnie jedną z najbardziej wiarygodnych technik pozyskiwania informacji, ponieważ utrwalony obraz stanowi jednocześnie dowód na istnienie danego faktu, zjawiska czy zdarzenia (Sabała, 2016).

- ukrycia oraz bunkry na środki rażenia;
 - magazyny i bunkry na środki bojowe.
4. Zapewnienie mobilności wojsk własnych:
- przygotowanie osi przepraw drogowych (umacnianie brzegów, dróg);
 - gromadzenie konstrukcji mostowych przy przeszkodach wodnych oraz przygotowanie przyczółków z dojazdami;
 - dostosowanie wybranych obiektów inżynierskich do znacznych obciążeń (https://tarczawschod.wp.mil.pl/u/59/0f/590f9be9-9609-4a9a-ab5d-fb5371503b5a/tarcza_wschod_prezentacja_sgwp_27052024.pdf, dostęp: 17.04.2025).

Docelowe obrazy programu Tarcza Wschód zostały przedstawione na rysunkach 2 i 3.

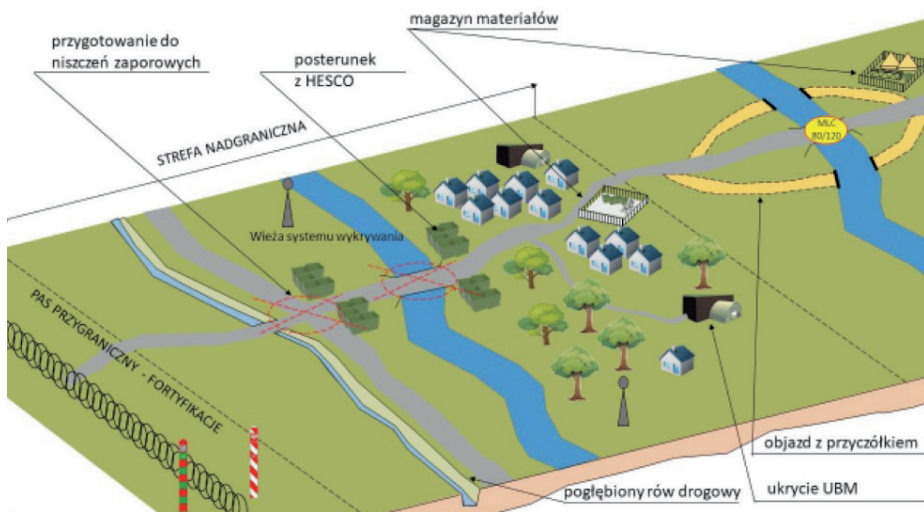
Obraz zawiera planowane elementy Tarcza Wschód. Należy pamiętać, że przed rowem przeciwzołgowym istnieje już 5,5-metrowa betonowo-stalowa zapora z systemami monitoringu i z rozmieszczonym w rejonie drutem kolczastym. W dalszej kolejności znajdują się jeże przeciwzołgowe przedzielone polem minowym³ oraz

Rysunek 2. Wizualizacja programu Tarcza Wschód – pas przygraniczny

Źródło: https://tarczawschod.wp.mil.pl/u/59/0f/590f9be9-9609-4a9a-ab5d-fb5371503b5a/tarcza_wschod_prezentacja_sgwp_27052024.pdf, dostęp: 15.04.2025.

³ W celu zrealizowania programu Polska wypowiedziała Konwencję ottawską, która mówi o zakazie używania min przeciwpiechotnych jako środka walki (konwencję wypowiedziały również Litwa, Łotwa i Estonia).

Rysunek 3. Wizualizacja programu Tarcza Wschód – obszar do 50 km w głąb kraju

Źródło: https://tarczawschod.wp.mil.pl/u/59/0f/590f9be9-9609-4a9a-ab5d-fb5371503b5a/tarcza_wschod_prezentacja_sgwp_27052024.pdf, dostęp: 15.04.2025.

palisadami. W głąbi zaplanowano gniazda oporu (okopy i bunkry). Przewiduje się wykorzystanie istniejącego ukształtowania terenu: bagien, rzek i cieków wodnych oraz ich przygotowanie i wzmocnienie. Planowana jest budowa magazynów materiałowych, dodatkowych dróg dla sprawniejszego poruszania się oraz stosownych ukryć dla żołnierzy i ludności cywilnej.

W dalszej kolejności, na obszarze do 50 kilometrów w głąb kraju, przewiduje się przygotowanie pogłębionych rowów drogowych, rejonów do niszczeń zaporowych oraz zbudowanie wież systemu wykrywania i śledzenia. Mają powstać posterunki z Hesco – obserwacyjno-strażnicze, ukrycia UBM, czyli konstrukcje wojskowe o charakterze przenośnym. Dalej zaś objazdy z przyczółkiem i magazyny materiałów.

Międzynarodowy wymiar programu Tarcza Wschód

Obradujący w 2023 r. szczyt NATO w Wilnie zatwierdził regionalne plany obronne NATO, które stały się częścią nowej koncepcji obrony i odstraszenia Sojuszu. To tajne dokumenty zawierające szczegółowe strategie obronne dla konkretnych obszarów geograficznych. Projekt Tarcza Wschód został uwzględniony w planie obronnym i stanowi jednocześnie istotny element regionalnego bezpieczeństwa na wschodniej flance NATO. Aktualnie Tarcza Wschód jest już programem międzynarodowym.

Polska wraz z Litwą, Łotwą, Estonią i Finlandią jest na etapie wymiany doświadczeń w zakresie połączenia wysiłków na rzecz ochrony i obrony swoich granic. Program został zintegrowany z Bałtycką Linią Obrony i stworzył wspólną zaporę dla NATO i Unii Europejskiej wobec potencjalnej agresji ze wschodu. Rozpoczęła się także współpraca z Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi.

Budowa systemu obronnego zgodna jest też z wnioskami z posiedzenia Rady Europejskiej z października 2024 r., zwracającymi uwagę na prowadzoną przez Rosję nasilającą się kampanię działań hybrydowych skierowanych przeciwko Unii Europejskiej. W marcu 2025 r. Parlament Europejski uznał Tarczę Wschód za projekt sztandarowy na rzecz zjednoczonego bezpieczeństwa Unii Europejskiej. W przyjętej poprawce podkreślono, że ochrona granic lądowych, powietrznych i morskich Unii Europejskiej przyczynia się do bezpieczeństwa całej Wspólnoty, a w szczególności jej wschodniej granicy. Zaznaczono, że Tarcza Wschód i Bałtycka Linia Obrony powinny być sztandarowymi projektami unijnymi, służącymi wspieraniu odstraszania i przewyciężaniu potencjalnych zagrożeń ze wschodu (<https://wiadomosci.onet.pl/kraj/projekt-tarcza-wschod-jest-glos-parlamentu-europejskiego/wklebs>, dostęp: 15.05.2025).

Ze względu na fakt, że Tarcza Wschód stała się programem międzynarodowym, dało to możliwość rozszerzenia finansowania programu. Źródłami mają być m.in. środki z Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Funduszu Bezpieczeństwa i Obrony w ramach KPO, Europejskiego Funduszu Obrony. Jest też szansa dla inwestycji z NATO oraz programu Security Action for Europe (<https://www.money.pl/gospodarka/tarcza-wschod-wiceminister-potwierdza-beda-pieniaz-dze-7137133938023104a.html>, dostęp: 15.05.2025).

Gospodarczy i społeczny wymiar programu Tarcza Wschód

Budowa Tarczy Wschód staje się impulsem prorozwojowym dla polskiego przemysłu obronnego. Wzmożone inwestycje w nowoczesne systemy obronne, w tym fortyfikacje, drony, radary oraz zaawansowane systemy wykrywania, otwierają szerokie możliwości dla firm działających w ramach grupy PGZ⁴, ale także firm sektora prywatnego. Priorytetowo przewiduje się zaangażowanie polskich firm. Budową zajmą się również specjalistyczne jednostki wojskowe, m.in. batalion remontu lotnisk

⁴ Polska Grupa Zbrojeniowa SA to polskie przedsiębiorstwo Skarbu Państwa należące do największych koncernów obronnych w Europie. Skupia ponad 50 spółek w trzech branżach: obronnej, stoczniowej i nowych technologii.

z Jarocina. Planowany jest zakup dwóch amerykańskich maszyn typu Ultimate Building Machine (UBM) do szybkiego budowania fortyfikacji (Celej, 2024). Realizacja programu ma przyczynić się do transferu nowoczesnych technologii oraz zwiększenia innowacyjności polskich zakładów produkcyjnych (Kordek, 2025). Tak szeroki program może być również impulsem do zainteresowania i przyciągania inwestycji zagranicznych.

Tarcza Wschód to nie tylko infrastruktura militarna, ale także działania na rzecz ochrony ludności cywilnej, logistyki, łączności oraz reagowania kryzysowego. Wymiar społeczny programu to przede wszystkim szansa dla regionów przygranicznych, np. w zakresie infrastruktury drogowej czy telekomunikacyjnej. Budowa tego typu infrastruktury stworzy nowe miejsca pracy, poprawi standard życia lokalnej społeczności i warunki działania dla biznesu (<https://www.psl.pl/tarcza-wschod-bezpieczenstwo-ktore-napedza-rozwoj-polski/>, dostęp: 15.05.2025).

Niezależnie od powyższego budowa Tarczy Wschód wzbudza obawy społeczne związane z ewentualnymi wywłaszczeniami. MON jednak zapewnia, że nie ma takich planów, a jeśli się pojawią, to będą miały charakter tylko i wyłącznie incydentalny. Inwestycje będą realizowane na gruntach Skarbu Państwa, Lasów Państwowych i innych elementach infrastruktury państwowej (<https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/wziatek-o-budowie-tarczy-wschod-inwestycje-beda-realizowane-na-gruntach-panstwowych-aktualizacja,582748.html>, dostęp: 15.05.2025).

Eksperci, np. prawnicy portalu prawo.pl, wskazują jednak, że Tarcza Wschód „uderzy” w prawa mieszkańców pogranicza, a inwestycje obronne pozbawią część mieszkańców ich nieruchomości, pozbawią gminy części dochodów (z podatku rolnego), wpłyną na wysokość przychodów z gospodarki leśnej (lasy z terenów objętych inwestycjami przejdą od Lasów Państwowych w zarząd Ministerstwa Obrony Narodowej albo Agencji Mienia Wojskowego), przy wycinaniu lasów nie będą działały przepisy ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych ani ustawy o ochronie przyrody (Skibińska, 2024; Wysota, 2024). Oprócz tego specustawa przewiduje procedurę ustanowienia tzw. stref ochronnych terenów zamkniętych, definiowanych jako obszar wyznaczony poza granicami terenu zamkniętego, na którym wskutek wystąpienia zagrożenia lub z innego powodu mogą być wprowadzone szczególne ograniczenia, a nawet zakazy korzystania ze wskazanych terenów lub ich zagospodarowania. Wojewoda na wniosek władającego terenem zamkniętym będzie mógł ustanowić, w drodze aktu prawa miejscowego, strefę ochronną terenu zamkniętego, wskazując granice tej strefy oraz zakazy i ograniczenia w zagospodarowaniu lub korzystaniu z terenów obowiązujące na jej obszarze. Katalog możliwych zakazów jest szeroki i nie jest zamknięty, co tworzy luz decyzyjny (Skibińska, 2024). Ustawa może zatem ingerować nie tylko w prawo własności, lecz także w swobody czy też inne prawa obywateli.

Podsumowanie

Działania wokół programu Tarcza Wschód znacząco zwiększą architekturę bezpieczeństwa państwa oraz newralgicznych regionów przygranicznych. W wariantcie optymistycznym granica państwowa z Białorusią i Rosją będzie najlepiej zabezpieczoną i innowacyjną granicą w Europie. Należy przypuszczać, że Polska dzięki programowi Tarcza Wschód wzmocni bezpieczeństwo swoje oraz członków Unii Europejskiej i NATO. Współpraca z państwami bałtyckimi, Finlandią, Wielką Brytanią i USA jest wyrazem solidarności, akceptacji dla programu i daje szanse jego powodzenia.

Rozbudowa infrastruktury wojskowej przyspieszy rozwój terenów pogranicza, wesprze lokalne społeczności i będzie stymulować przedsiębiorczość. To inwestycja w stabilność i przyszłość Polski, która łączy bezpieczeństwo z postępowaniem, odpowiadając na potrzeby zarówno obywateli, jak i partnerów międzynarodowych. Tarcza Wschód to krok w stronę nowoczesności, z korzyściami odczuwalnymi przez lata (<https://www.psl.pl/tarcza-wschod-bezpieczenstwo-ktore-napedza-rozwoj-polski/>, dostęp: 16.04.2025).

Bibliografia:

- Celej, P. (2024). *Tarcza Wschód na granicy z międzynarodowym wsparciem finansowym*. Pobrane z: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9544198,tarcza-wschod-na-granicy-z-miedzynarodowym-wsparciem-finansowym.html>.
- Kordek, M. (2025). *Tarcza Wschód to szansa nie tylko dla przemysłu zbrojeniowego*. Pobrane z: <https://strefaobrony.pl/tarcza-wschod-to-szansa-nie-tylko-dla-przemyslu-zbrojeniowego/ar/c1p2-27269199>.
- Narodowy Program Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód*. Pobrane z: <https://tarczawschod.wp.mil.pl/o-programie/>.
- Projekt Tarcza Wschód. Jest głos Parlamentu Europejskiego*. Pobrane z: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/projekt-tarcza-wschod-jest-glos-parlamentu-europejskiego/wkleeb>.
- Sabała, J. (2016). *Rozpoznanie obrazowe w systemie wywiadu strategicznego*. Pobrane z: <https://space24.pl/rozpoznanie-obrazowe-w-systemie-wywiadu-strategicznego>.
- Skibińska, R. (2024). *Budowa Tarczy Wschód uderzy w prawa mieszkańców pogranicza*. Pobrane z: <https://www.prawo.pl/samorzad/budowa-tarczy-wschod-a-prawo-wlasnosci,529935.html>.
- Tarcza Wschód. Bezpieczeństwo, które napędza rozwój Polski*. Pobrane z: <https://www.psl.pl/tarcza-wschod-bezpieczenstwo-ktore-napedza-rozwoj-polski/>.
- Tarcza Wschód. Narodowy Program Odstraszania i Obrony*. Pobrane z: <https://tarczawschod.wp.mil.pl/>.
- Uchwała w sprawie ustanowienia programu „Narodowy Program Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód”. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/premier/>

uchwała-w-sprawie-ustanowienia-programu-narodowy-program-odstraszania-i-obrony---tarcza-wschod.

Wawrzusiszyn, A. (2020). *Bezpieczeństwo transgraniczne Rzeczypospolitej Polskiej*. Olsztyn: Wydawnictwo UWM.

Wawrzusiszyn, A. (2022). Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski. *Nowa Polityka Wschodnia*, 2(33), 45–65.

Wawrzusiszyn, A. (2025). Rosyjsko-białoruskie działania hybrydowe na granicach Unii Europejskiej i NATO. *Journal of Modern Science*, 1(61), 10–32.

Wysota, K. (2025). *Wyłączenia nieuniknione? Eksperti punktuja projekt specustawy ws. Tarczy Wschód*. Pobrane z: <https://www.money.pl/gospodarka/eksperti-o-tarczy-wschod-projekt-specustawy-uderza-w-prawa-obywatelskie-7091463509777344a.html>.

Wywiad z wiceszefem MON Cezary Tomczykiem. Pobrane z: <https://www.money.pl/gospodarka/tarcza-wschod-wiceminister-potwierdza-beda-pieniadze-7137133938023104a.html>.

Wziatek o budowie Tarczy Wschód: inwestycje beda realizowane na gruntach panstwowych. Pobrane z: <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/wziatek-o-budowie-tarczy-wschod-inwestycje-beda-realizowane-na-gruntach-panstwowych-aktualizacja,582748.html>.

Zarządzenie nr 159 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 2024 r. w sprawie Zespołu Sterującego do spraw „Narodowego Programu Odstraszania i Obrony – Tarcza Wschód”, M.P. 2024, poz. 1085.